

Inhoud:

Stein, het 'bikkebekkesjdurp
De Eykskensweg
Klokjes
De burcht in de Maas bij Elsloo

1
15
17
20

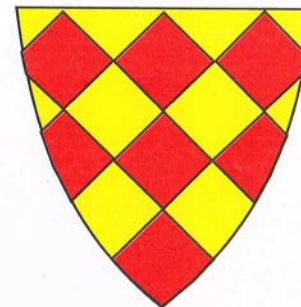

Heemkundesnippers is een uitgave van de Heemkundevereniging Maas-
streek, gevestigd te Stein.

Secretariaat Heemkundesnippers:

P.H.A. van Os
Dross. Saldenstraat 11
6181 ER Elsloo
Tel: 046-4372787

Bankrekeningen t.n.v. Heemkundesnippers Maasstreek:
Rabo 11.41.34.499; ABN-Amro 43.19.00.361

Heemkundesnippers Maasstreek

Juni 1997, nr. 22

Voorplaat: Een houtsnede van brikkenbakkerswerk uit 1819 van Martien Schouten. Bron: "De weg over de grens" van Hilde Marijnissen en Anke Raben-Fabels (1977).

Redactie:
Mr F. van der Bruggen (eindredacteur)
P.H.A. van Os
R.P.A. Paulussen
H. Rouvroye
L.H. Schreurs
J.W. Sizoo

ISBN: 90-70-692-28-7
ISSN: 0920-9107

Stein, het "brikkebekkesjdurp"

Piet van Os, sectie geologie

Inleiding

De geschiedenis van de "brikkebekkesj" uit Limburg en speciaal van Stein heeft in de loop van de laatste decennia veel aandacht gekregen (zie literatuurlijst aan het einde van dit artikel). Waarschijnlijk omdat ze zich afspeelt in de periode van de overgang van de feodale tijd naar nieuwe sociale verhoudingen, die beginnen met de Franse revolutie.

Het begin van de nieuwe tijd met zijn gewijzigde bestuursvormen, normen en waarden, opkomst van de industrie, de leegloop in de landbouw, bittere armoede voor grote massa's mensen, bevolkingsgroei, grote vooruitgang in techniek en wetenschap, is historisch en sociaal-economisch gezien een zeer interessante periode.

Voor de Steindenaren zelf was het een allesbeheersende en in hun leven en dorpsgebeuren zeer ingrijpende tijd.

Stein vanaf ca. 1795

< In 1796, aan het begin van de Franse tijd, telde Stein 990 inwoners (315 mannen, 288 vrouwen en 387 kinderen onder de 12 jaar). Het was een boerengemeenschap, geïsoleerd liggend en geheel op zichzelf aangewezen. Het weinige economische leven concentreerde zich rond het kasteel met leden van de adel als grootgrondbezitters.

Armoede, slechte behuizing, hoge kindersterfte, afhankelijkheid van de kasteelheer, epidemieën, geen sociale voorzieningen, overstromingen van de lager gelegen delen en ander natuurgeweld waren "normaal" en "daarmee moest men leren leven".

De mensen woonden in kleine vakwerkhuisen van leem met hout en vlechtwerk van wilgentakken. Het onderste gedeelte was meestal van steen en soms was de buitenkant gemetseld van zachte "brikken" met kalk en zand. De binnenmuren waren van leem, wilgentakken en stro. De meeste woningen waren niet warm te stoken en nogal vochtig.

In 1796 bestond de beroepsbevolking uit 94 zelfstandige boeren, 118 landarbeiders, 10 schaapherders, 13 timmerlieden en wagenmakers, 2 geestelijken, 2 kuipers, 1 winkelier, 1 bakker, 1 zadelmaker, 1 koster tevens schoolmeester, 2 slotenmakers, 8 doekmakers, 10 mandenvlechters, 2 vleesslachters, 7 smeden, 5 mulders, 1 visser en een naboerbode.

De meeste Steindenaren werkten op het land (70%). De landarbeiders waren niet als in de rest van het Land van Overmaze in loondienst bij grote boeren. Het waren bij overwegend kleine boeren inwonende familieleden, meestal zonen en dochters, die lang thuis bleven wonen, omdat het materiëel niet mogelijk was op jonge leeftijd te trouwen en een eigen boerderijtje en eigen gezin te stichten.

Een eeuwenlange periode van koningen, graven, baronnen en van verweg komende heren met hun onderlinge twisten, oorlogen, strooptochten en oorlogsschattingen hadden streek en dorp geteisterd.

Men kreeg hierdoor een diepgeworteld wantrouwen tegen alles en iedereen, die deel uitmaakte van de heersende klasse. Na de Franse tijd was de macht van de adel gebroken en kreeg Stein evenals elke andere gemeente een gemeenteraad en een burgemeester.

De nieuwe vrijheid en democratische verworvenheden werden echter voor het overgrote deel van de bevolking beperkt door het census- kiesrecht, dat bepaalde dat alleen belastingbetalers kiesgerechtigd waren. Dit had tot gevolg dat bijv. in 1861 van de 1624 inwoners van Stein slechts 32 stemrecht hadden en vrouwen helemaal niet. Om een functie in het bestuur van het dorp te verkrijgen, waren vaak slechts 3 of 4 stemmen nodig. Omdat de kiesgerechtigden bijna allen uit de kleine kring van de grote boeren kwamen, stelde het democratisch gehalte van de dorpspolitiek in die periode weinig voor.

Om in die tijd te overleven waren een sterke familieband en een grote solidariteit van buurt en dorp eerste vereisten. Men zag het in die tijd als een schande, als men elkaar niet hielp in noodsituaties.

En dat de Steindenaren solidair met elkaar waren, hebben ze in de loop van de geschiedenis duidelijk laten blijken. Dat bleek o.a. toen naar aanleiding van het wanbestuur van de Kinsky's (de kasteelheren vanaf de tweede helft van de 18de eeuw) een gewelddadige aanval op het kasteel door de Steinder bevolking plaatsgreep. Ook in de kwestie met Elsloo over het bezit van een gedeelte van de Graetheide en een geschil met het gemeentebestuur van Stein over het eigendomsrecht op de Graetheide, bood men eendrachtig verzet tegen het verlies van grond en oude rechten.

Soms ging dit verzet wel erg ver.

In 1840 liepen de gemoederen over de Graetheide zo hoog op, dat men de woning van de toenmalige Steinder burgemeester Kamps in brand stak; helaas brandden ook nog 12 andere woningen af! In 1842 vond zelfs een militair ingrijpen plaats door de provinciale overheid om in een conflict betreffende grondverdeling op de Graetheide tussenbeiden te komen.

Stein kreeg in die periode de naam een "woel- en twistzieke" gemeente te zijn en men dreigde vanwege de rijksoverheid om de gemeente Stein op te heffen

en het grondgebied onder de omliggende gemeenten te verdelen. Bij de buurgemeenten bleek echter weinig animo aanwezig te zijn om het "lastige Stein" te annexeren!

Oorzaken van de "Trek over de Grens"

In het begin van de 19de eeuw (1815-1830) vond door verbetering van de graanprijzen en ingebruikname van woeste grond op de Graetheide een economische opleving plaats; de bevolking groeide daardoor van ca. 990 in het jaar 1795 naar ca. 1400 zielen in 1835.

Dit aantal inwoners bleek echter te groot te zijn om met de toenmalige economische mogelijkheden voor iedereen een menswaardig bestaan te garanderen. De beschikbare gronden werden steeds verder versnipperd en verbetering van de landbouwmethodes kon door kennis- en vooral geldgebrek niet plaatsvinden.

De versnippering van de grond werd vnl. veroorzaakt doordat bij het regelen van de erfenis de beschikbare grond, het enige bezit van de meesten, op een zodanige wijze onder de kinderen werd verdeeld, dat elk kind 'n stuk kreeg van de beste grond, 'n stuk van de minder goede grond en 'n stuk van de slechtste grond. Zo kon het gebeuren dat bij de verdeling van 3 percelen onder 3 erfgenamen $3 \times 3 = 9$ versnipperde perceeltjes ontstonden (Zie bijgaand kaartje uit de tweede helft van de vorige eeuw op blz. 6).

Noodgedwongen moest men elders werk gaan zoeken. In 1840 werkten al ca. 300 personen uit Stein in de Duitse tichel- of brikkenbakkerijen, in 1852 oplopend tot 6 à 700 personen. De grote jaarlijkse trek was begonnen!

In het onderstaande overzicht hebben wij getracht een samenvatting te geven van het verloop van de bevolking en van belangrijke sociaal-economische en bestuurlijke invloeden en gebeurtenissen, die voor Stein van belang zijn geweest in de periode van de brikkenbakkerstrek.

Stein, periode ca. 1800-1930, bevolking, bestuurlijke en sociaal-economische aspecten:

Jaar	Inw.
1795	900
	Begin Franse tijd; einde feodaal bestuur; eerste burgemeester in Stein (J.P. Rooth); begin van de onteigeningsprocessen van de Graetheide; 1814 einde Franse tijd; onder Nederlands gezag.

- 1835 1400 Epidemieën beroofden de inwoners van een groot gedeelte van hun vee; de economische mogelijkheden waren niet meer toereikend om voor alle inwoners een men-swaardig bestaan op te bouwen; meer dan 300 personen werkten in zomer en herfst in Duitsland als brikkenbakker en als seizoensarbeider in de landbouw.
- 1839 Definitieve afscheiding van België en verdere terugloop van de landbouw.
- 1855 1550 Ca. 6 à 700 personen uit Stein werken in Duitsland.
- 1860-1870 Opkomst van de industrie in het Roergebied; Frans-Duitse oorlog met daarna een explosieve ontwikkeling van de indus-trie in het Roer- en Rijngebied met veel vraag naar losse arbeiders.
- 1880 1950 Verharding van de arbeidsvoorwaarden en werkom-standigheden door de opkomst van de gedeeltelijk mecha-nisch werkende ringovens en het zgn. ploegbazensysteem in de steenbakkerijen; nog ca. 550 mensen uit Stein werkzaam als brikkenbakkers; de grote landbouwcrisis t.g.v. import van goedkoop graan o.a. uit Amerika met als gevolg halvering van de graanprijzen.
- 1900 2250 Opkomst van de Limburgse mijnindustrie met een groeiende vraag naar stenen; toename van brikkebakkerijen rond de mijnzetels in Oostelijk Zuid-Limburg; ondanks oprichting van een aantal voorzieningen: een afdeling van de Limburgse Boerenbond, een zuivelfabriekje, een onderlinge verzeke-ring, waren er in Stein in 1910 nog slechts ca. 16 boeren die voldoende grond hadden om er van te kunnen leven.
- 1914 De 1ste Wereldoorlog; de trek naar Duitland valt weg; de Limburgse mijnindustrie trekt verder aan; begin van de ex-ploitatie van de bruinkoolgroeves op de Graetheide waar veel mensen uit Stein werk vonden; desondanks een grote econo-mische malaise en armoede in Stein; landelijke invoering van het algemeen kiesrecht.

- 1917 Aankoop door de woningcorporatie "Tijdig" van zo goed als alle grond van het oorspronkelijk kasteelbezit in Stein (320 hectaren, ca. het 1/3 deel van het totale oppervlak van Stein) en de verkoop in kleine percelen (ca. 160 stuks) aan de inwoners.

- 1918-1930 3700 De bouw en start van de mijnzetel in Geleen (Maurits); in 1930 werken reeds ca. 500 personen uit Stein (ong. 50% van de beroepsbevolking) in de mijnbouw met hoge lonen; het aantal werkenden in de landbouw loopt terug tot ca. 23 %; instroom van mensen van buiten Stein; begin van de aanleg van het Julianakanaal en de haven waarvoor ca. 160 hectaren land-bouwgrond nodig waren; einde van het "Brikkenbakkers-tijperk", Stein wordt een mijnwerkersdorp.

De organisatie van het brikkenbakkerswerk

Het brikkenbakken was van oudsher een seizoensgebonden werk, omdat het moest plaatsvinden in de zomer, het jaargetijde waarin de stenen konden drogen voordat ze in de veldovens werden gebakken. Bij nachtvorst kon nooit worden gewerkt, omdat de stenen dan knapten en geen leem of klei kon worden uitgestoken. Boeren en landarbeiders konden zich voor dit werk niet vrij maken, de zomer en herfst was voor hen immers het hoogseizoen. Daarom waren de brikkenbakkers meestal mensen uit gebieden, waar de grond of de sociaal-economische omstandigheden slecht waren; vandaar trok men mas-saal naar de leemvelden en de rivierkleistreken.

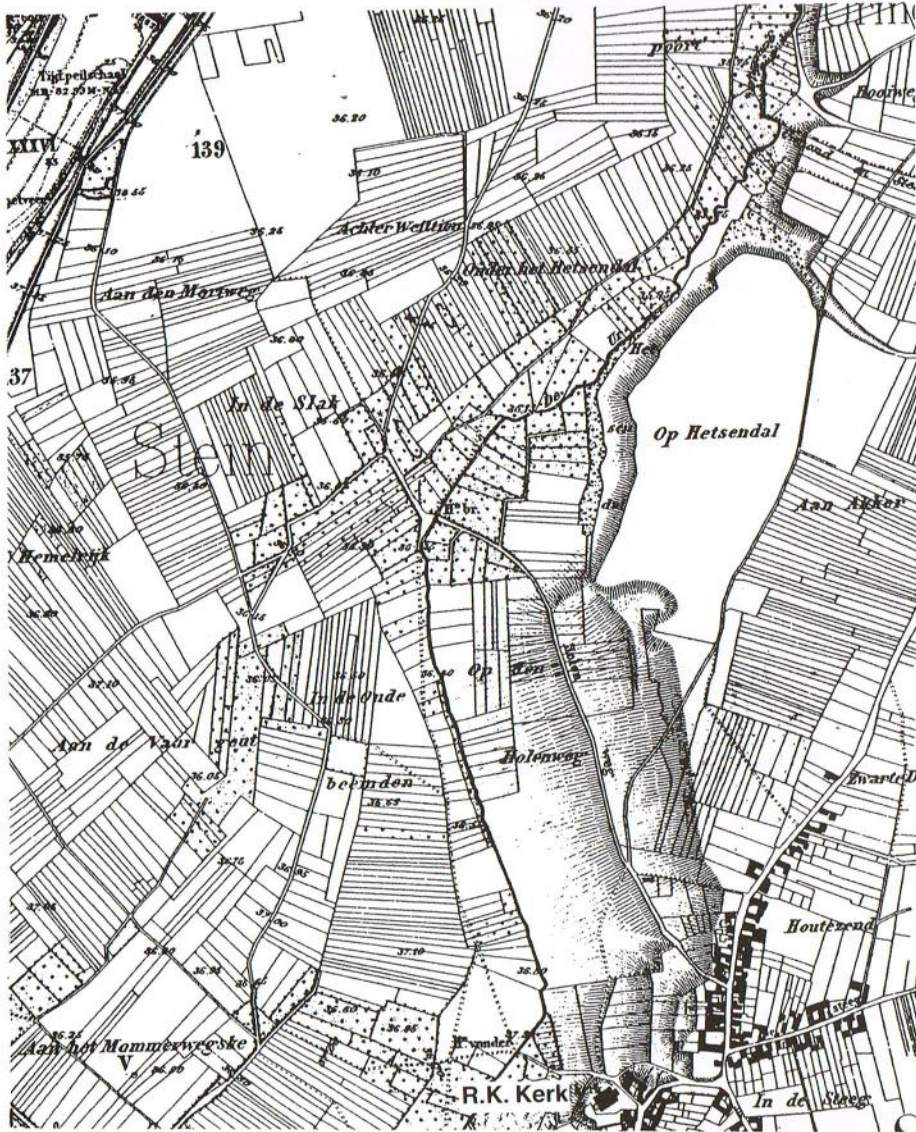
Een bekende streek, die veel brikkenbakkers leverde, was het vorstendom Lippe in Duitsland; zij streken vooral vanaf de 17de eeuw in de Nederlandse rivierkleigebieden als brikkenbakkers en seizoensarbeiders neer. In 1830 was ca. 50% van de totale bevolking van Lippe (100.000 inw.) afhankelijk van die seizoensarbeid.

Hun systeem van werken, de zgn. "Commune" kan als voorbeeld gezien worden van de manier van werken van de Steinder brikkenbakkers.

Kort samengevat werkte dit systeem als volgt:

Men stelde uit familie, vrienden en bewoners van hetzelfde dorp of buurt een werkploeg samen, die zich bij de aannemers in Duitsland aanbood om tegen een vastgestelde prijs en in binnen een bepaalde tijd een hoeveelheid stenen te produceren. Het voorbereidend werk, zoals het sluiten van de overeenkomst met de aannemer, de plaats van het werk enz. werd uitgevoerd door de "meester", de leider, die zelf afkomstig was en gekozen werd uit de werkploeg.

Een gedeelte van de rivierkaart uit 1892 van Stein (RWS, Maastricht) waarbij de grote versnippering van het landbouw areaal te zien is. De grote percelen en open gedeelten zijn de goederen van het oorspronkelijk bezit van het kasteel van Stein. Ter oriëntatie: zie de RK Martinuskerk beneden op het kaartje. Schaal 1 : 10.000

Dit was altijd de man die terzake kundig was en een natuurlijk gezag en organisatievermogen bezat.

Het werk werd als ploeg en nooit individueel aangenomen en men bepaalde onderling de verdeling van het werk en de loonsom, de kosten van de organisatie en het levensonderhoud tijdens het werk. Omdat de verdiensten in vergelijking met het loon van een landarbeider en ook met de opbrengst van de kleine boerenbedrijfjes veel hoger waren, was deze vorm van bijverdienste een aantrekkelijke zaak. Zo kon men in een seizoen van brikkenbakkerswerk (ca. 4 maanden) evenveel en soms meer verdienen dan met het hele jaar werken in dienst bij een grote boer.

Omdat bijna iedereen in Stein in die tijd meestal een eigen stukje land of wat vee bezat, kon men op die manier tot een redelijk inkomen geraken.

In een groot gedeelte van het jaar kon men zelf beslissen en was men vrij om zijn eigen tijd en werk in te delen. Vooral dit laatste, het nog zelf "eigen baas" zijn, hoe marginaal ook, was voor velen de reden en aanleiding om brikkenbakker te worden.

Dit systeem van werken is helaas in de loop van de 19de eeuw door het groter aanbod van goedkope arbeidskrachten en de opkomst van de mechanische ringovenproductie steeds verder teruggedrongen door het veel arbeidsonvriendelijker en kapitalistische ploegbazensysteem.

Hierin was de ploegbaas een zelfstandige ondernemer, die onafhankelijk en meestal ook niet meer afkomstig uit de ploeg zelf voor eigen gewin de mensen exploiteerde. De gevolgen hiervan waren dramatisch voor de werkers. Tegen het einde van de 19de eeuw was dit systeem bijna overal ingevoerd en leidde tot asociale toestanden en slavenarbeid.

Bij ziekte of bij tegenvallende resultaten volgde ontslag zonder uitbetaling van de reeds gewerkte tijd. De ploegbaas bracht de kosten van levensonderhoud vaak voor de dubbele prijs op het eind van de campagne bij de werkers in rekening. Men had totaal geen inzicht in en zeggenschap over de uiteindelijke verdiensten.

De Steinder ploegen probeerden zolang mogelijk het oude vertrouwde "Commune-systeem" te handhaven. Maar door de moordende concurrentie van het ploegbazensysteem was dit soms niet meer haalbaar.

Dit systeem en ook de steeds lagere lonen maakten het brikkenbakkerswerk onaantrekkelijker voor de Steindenaren. Noodgedwongen, men had geen alternatieven, bleef de trek naar Duitsland tot aan de 1ste Wereldoorlog belangrijk voor Stein.

Na 1900 werd door meer controle en toezicht van de overheid getracht deze asociale toestanden in te perken. Niet alleen voor Stein was de trek over de grens belangrijk; een Duitse volkstelling uit 1913 registreerde ca. 94.000

Hollandse seizoenarbeiders in de Rijnprovincie; een onderzoek van het bisdom Roermond kwam in 1905 tot een aantal van ca. 5600 seizoenarbeiders uit Limburg die naar Duitsland trokken.

De praktijk van het van de brikkenbakkerswerk

De brikkenbakkerstrek

Nadat de "meester" van de ploeg enkele weken tevoren al de definitieve afspraken met de aannemer had geregeld, vertrok een complete ploeg naar Duitsland vooral naar gebieden met een grote stad (vanaf Aken, Erkelenz, Gladbach tot aan Dortmund, zie kaartje op blz. 13).

Vanaf 1876 was voor het grensverkeer een zgn. "Heimatschein" of een ander document nodig van de gemeente van herkomst (zie onderstaand "bewijs van goed gedrag")

BEWIJS VAN GOED GEDRAG.

Uitgereikt op ongesgeld papier, uithoofde van overnemen.

Wij Burgemeester der gemeente *Stein*, Provincie Limburg,
betuigen bij deze, dat *Mathys Smeets*

van beroep *dagloosner* oud
45 jaren, wonende binnen deze gemeente, *heeft voornemen* *te keeren*
gegeven zich naar
ten einde aldaar te werken, van een goed
burgerlijk en zedig gedrag

Te *Stein*, den 11 April 1882

De Burgemeester voornoemd,

Loofers

Voorbeeld van een "Heimatschein", die bij de trek over de grens gebruikt werd. Bron: "De weg over de grens" van Hilde Marijnissen en Anke Raben-Fabels, 1977

Men vertrok direct na Pasen. Alles ging mee, gereedschap, potten, pannen, etenswaar en de hond, vrouwen en kinderen vanaf ongeveer 12 jaar. Per huifkar, te voet of met de trein bereikte men de werkplek, waar het kamp werd ingericht.

Het onderkomen was zeer primitief en bestond uit zelfgemaakte hutten of barakken. De ploegbazin zorgde voor de kachel, het eten en de onderlinge vrede in de ploeg.

Op enige afstand van de leemkuil, waarin men op het eind van het voorafgaande seizoen reeds de leemlagen had omgespit, noodzakelijk voor een goede leembewerking, werd een werktafel opgesteld waarop de steenvormen werden klaargezet. Bij het kriecken van de dag om 6 uur 's morgens was iedereen uit de veren en werd met het werk begonnen.

Brikkenbakkers uit Stein; voornamelijk leden van de families Smeets, Coumans, Pepels en Meijers zoals gebruikelijk op blote voeten. Het paard, de woonbarak en benodigdheden zoals kruiwagen, steenvormen, leemtafel en de pas gevormde natte stenen, geven een duidelijk beeld van de entourage van het brikkenbakkersbedrijf (foto uit het bezit van A. Munsters M.S.C.).

Kort samengevat kan men dit werk als volgt beschrijven:

De "leemschörger" laadde de leem uit de kuil op de kruiwagen en kruidde die naar de plaats waar de "leemmakers" stonden. Met water, aangevoerd door de "waterdrager", stampten en kneedden ze de leem met blote voeten tot een taaie en klevrige massa.

De "leemschörger" vervoerde daarna de geknede leem naar de vormtafel, naar de "moalsteker", die de hele dag de leem met blote handen in een juiste portie

op de vormtafel deponeerde. De "vormer" deed dan de leem in de houten steenvormen, die tevoren met water waren gereinigd en ingezand om het plakken van de leem in de vormen te voorkomen.

Na het vormen droegen de "aafdraegers" de gevulde vormen naar de droogbanen waar men de gevormde stenen omkiepte en in rijen op de platte kant neerlegde. Na een dag drogen zette men de stenen op de hoge kant en na weer een dag drogen waren ze droog genoeg om naar de "hagevoet" te worden vervoerd. Dit was de plek waar de steenhaag werd opgestapeld, de ene rij dwars op de andere met voldoende afstand tussen de stenen zodat de wind voor verdere droging kon zorgen. De haag bereikte een hoogte van ca. 48 rijen.

Het werk vanaf het transport naar het eerste droogproces werd beschouwd als het "lichte" werk en werd daarom meestal door de vrouwen en kinderen uitgevoerd.

Natuurlijk mochten de stenen niet nat worden, zodat hiervoor matten van stro met wilgentakken klaar lagen om die bij regen over de haag te trekken.

Na het droogproces, dat afhankelijk van het weer wekenlang kon duren, werd de drooghaag afgebroken en werden de stenen met de kruiwagen naar de plek gebracht waar de veldoven zou verrijzen. Met de platte kant op elkaar legde men de stenen in een ruim vierkant (ca. 10 bij 10m), waarbij men ruimtes uitspaarde voor een kanalsysteem, noodzakelijk voor de luchtcirculatie. Na elke drie lagen werd door de "gruusjong" een dikke laag kolengruis over de stenen gestrooid. De benedenste kanalen werden gevuld met droog hout. Zo bouwde men verder en verder tot voldoende hoogte was bereikt; dan smeerde men het gehele bouwsel met leem van de buitenlucht af.

Op de bovenkant werd een laag van misbakken stenen gelegd en ook afgesmeerd met leem. Vervolgens werd het hout in de onderste kanalen aangestoken en gingen hout en steenkool branden en gloeien. De bedoeling was, dat dit "stoken" in de eerste dagen langzaam zou verlopen om het laatste vocht uit de stenen niet te snel te verdrijven en daarna stookte men op volle kracht nog ca. een maand tot het bakproces voltooid was (het is ons uit de beschikbare literatuur en andere gegevens niet geheel duidelijk geworden hoe dit stoken precies geregeld kon worden; wij nemen aan dat dit het "geheim van de vakman" was). Na controle of de stenen "gaar" waren liet men de oven uit gaan, afkoelen en werden de stenen gesorteerd en klaargelegd voor de afvoer naar de bouwwerken.

Zondags en op feestdagen werkte men niet; soms nodigde men dan 'n brikkenbakkersploeg uit de omgeving uit of ging men daar op bezoek en probeerde men er een gezellige boel van te maken.

Met St. Bartholomeus op 24 augustus was men weer in Stein terug om zelf op het eigen landje te oogsten, maar daarna trokken velen begin oktober weer over de grens om bij de Duitse boeren met de bietenoogst te helpen. Op 11 november was er in Stein de St. Martinuskermis en iedereen zorgde dat zeker niet te missen. Dit was dan tevens het einde van de jaarlijkse trek.

Een dagmenu van de brikkenbakkers

's Morgens vroeg al om 5 à 6 uur was men uit de veren en begon het werk, dat vaak duurde tot 22 uur 's avonds aan één stuk met slechts een enkele korte onderbreking.

Men begon met 2 borrels voor de mannen op de nuchtere maag en de vrouwen en kinderen kregen een paar suikerklontjes. Om half 6 koffie met brood en opgewarmde soep van de vorige dag. Nadat om ca. 7 uur weer 2 borrels waren verstrekt, werd om 8 uur koffie met zwart brood genuttigd zoals ook om 10 uur. Om 11 uur was het weer tijd voor 2 borrels en om 12 uur had de "bazin" het middageten gereed met zuurkoolsoep, knoedelsoep, broodsoep of aardappelsoep, alles gekookt met flinke repen spek. Op het menu stond dan bijna altijd hutspot van uien en zuurkool.

De onderbreking duurde meestal vrij kort en vaak ging men met de mondvol weer aan werk. Om 13 uur weer twee borrels, dan om 15 uur koffie met brood en stroop, waarna om 17 uur weer de fles te voorschijn kwam. Dan werd om 18 uur brood met bloed- of leverworst gegeten en om 19 uur, ja, ja weer 2 borrels, waarna men om ca. 22 uur stopte met werken en een verse soepmaaltijd op het menu stond.

Volgens ons zullen de meesten na zo'n dag wel direct in slaap gerold zijn! Er werden door de meeste mannen ook nog tussendoor de nodige borrels genuttigd, maar deze moest men zelf betalen en ze kwamen niet uit de algemene pot voor het normale levensonderhoud. De drank, meestal bestaande uit goedkope foezel, was in die barre werkomstandigheden de olie waarmee de menselijke machine gaande werd gehouden!

De laatsten.....

Omdat in de periode van ca. 1830 tot 1920 een groot aantal Steindenaren over de grens werkten, zullen er nog vele herinneringen en verhalen over die periode in Stein de ronde doen. Er zijn er zelfs nog een paar die daadwerkelijk in de laatste periode van de brikkenbakkerstijd hebben meegewerkt aan de ovens of familieleden hadden, die daar bij betrokken waren. Met enigen daarvan en met familieleden van brikkenbakkers heeft Lies Janssen een aantal gesprekken

opgenomen, die een aardig beeld geven uit de laatste periode van de brikkenbakkers:

Gim Janssen, geboren op 25 mei 1909 te Stein, werkte nog drie jaar aan de brikken. Gim ging er met de fiets heen en iedere veertien dagen kwam hij naar huis. Na de brikken ging hij naar de bieten in Duitsland, naar Glesch achter Keulen en Pappendorf. Hij begon op ongeveer 16-jarige leeftijd bij twee ploegbazen uit Meers: Tieske Vranken en Martien Cremers.

Gim wist zich nog te herinneren dat hij de vormen moest inzanden. Na het vullen van de vormen bracht hij de brikken naar de droogbaan; daar werden ze gekeerd om aan te drogen. Als dat gebeurd was, werden ze gericht (op hun kant gezet). Daarna werden ze in hagen gezet. Dit betekent, dat ze zó op elkaar werden gestapeld, dat de wind er tussendoor kon waaien. Met matten van stro werden ze afgedekt tegen de regen. Als er genoeg voorraad was, kwamen de "schörgers", die de stenen naar de ovenplaats kruiden. Heynke Cremers zette ze erin of beter gezegd: stapelde ze op de grond met luchtgaten van brikken ertussen. Op iedere laag kwamen kolen en dan werd alles afgestroken met leem. Als alles goed brandde, werden steeds monsters genomen, totdat de brikken goed waren. Ze lieten daarna de oven uitgaan en afkoelen. De brikken gingen dan naar de werken om gemetseld te worden.

Gim zei; "We moesten echt heel hard werken, maar de mensen van Meers zorgden voor heel goed eten en ze werkten zelf even hard als iedereen". Dit gebeurde allemaal vlakbij de Dominiale Mijn in Kerkrade. Aan de andere kant van de weg lag Duitsland. Gim leest nog zonder bril en woont zelfstandig. Alleen mist hij Bertha, zijn overleden vrouw, erg.

Op 1 mei 1912 werd in Heerlen vlakbij de Duitse grens, op het brikkenwerk, Anna Maria Barbara Janssen geboren. Iedereen noemde haar Mrie van Lens van Willeme Leentje en Driek van Bertje (in die tijd werd namelijk bijna niemand bij haar of zijn familienaam genoemd).

De vader was een heel goede inzetter aan het brikkenwerk, maar in 1920 was zijn laatste oven in Nederland vlakbij de grens. Daarna werd in die streek alles machinaal, in blijvende ovens. Mrie woont nu bij haar dochter tegenover de kerk in Stein.

Door het seizoenswerk over de grens bleven veel Limburgers achter en kwamen Duitsers naar hier. Het volgende is er een voorbeeld van: Maria Cremers uit Meers ging ook naar de brikken. Ze leerde er Philip Goergen kennen, een Duitser. Ze werden verliefd, trouwden en bleven een hele poos in Duitsland wonen, in Flammersheim. Philip en Maria kregen vijf kinderen, vier jongens en een meisje. Philip werkte als loodgieter. In 1928 waren ze lang

genoeg in Duitsland geweest. Ze kwamen naar Meers, maar niet voor lang. Op Witte Donderdag kwamen ze aan en in december, nog voor Nieuwjaar verhuisden ze naar het nieuwe huis op het Smeetswêgskes, de tegenwoordige Smeetsstraat in Stein. In Stein wonen nu veel personen met de naam Goergen. Allemaal één familie en daar is Philip Goergen de stamvader van. Dit werd ons verteld door de zoon van Philip, E. Goergen, die in het bejaardencentrum "De Moutheuvel" woont.

Een gedeelte van een topografische kaart uit 1887 dat globaal het brikkebakkersgebied aangeeft. Binnen het aangegeven gebied bevinden zich globaal de löss- en rivierkleivelden.

Enkele nog bekende namen van brikkenbakkers zijn Harie Pepels, Lam Muris, Lens Driessen en Pierre Janssen uit Stein, Thieske Vranken, Martien Cremers en Heynke Cremers uit Meers en Willemke Berix uit de Leuterhoek, Maasband.

Een legendarische brikkenbakker uit de Maasband

Willemke Berix was een zeer bekend persoon door zijn verhalen over het brikkenbakken en bietensteken. Frans Diederik heeft in zijn boek "Brood op de plank" op zijn bekende sappige wijze over deze figuur geschreven. Wij geven hiervan een verkorte samenvatting: Willemke was steeds vrijgezel gebleven en kreeg veel bezoek. Hij wist ook alles over de Maas en omgeving.

Het was een echte verteller, die de mensen boeide. Paters, zusters, toeristen, iedereen was welkom. Soms schonk hij ook een dröpkje. Een klein beetje ondeugend was hij wel. Zelf vertelde hij van een non, die met een "stök in de klitse" naar huis ging. Moederoverste zal wel blij geweest zijn!

Op de Leuterhoek bakte Willemke samen met zijn vader en broers tien jaar stenen in een veldoven. Op den duur hadden ze geen mankracht genoeg en ze wilden geen vreemden aantrekken. Toen lag voor hem de weg open om er op uit te trekken en wel naar Spekholzerheide met de gebroeders Janssen. Een brikkenbakkersploeg bestond normaal uit 12 man, maar zij deden het met z'n zessen. Het eerste jaar bakten ze 1.100.000 stenen, het tweede jaar zelfs 1.200.000 stuks. Het loon bedroeg 21 gulden per week.

"Als die week om was" zei hij, "wist je niet meer of je een menke of een wiefke was". Hij bakte 5.000.000 stenen.

Nog nooit had hij bieten gerooid, maar hij nam wel 53 morgen aan bij een boer. Twee mannen van Berg aan de Maas maakte hij wijs dat hij moest controleren of ze het goed deden. Zo leerde hij het bietensteken. De mensen van Berg zeiden: "Jullie hebben die krotten met Kerstmis er nog niet uit". Maar volgens hem lukte alles en verdienden ze veel geld.

Dat hij een brikkenbakker en bietensteker was, demonstreerde hij op de braderie. Het waren sterke verhalen en we hebben er lang van kunnen genieten, want Willemke Berix werd 93 jaar. Op 1 november 1994 is hij gestorven.

Bronnen en Literatuur:

- Willems, "De Brikkebekkesj" een artikel in het tijdschrift "de Hamer", 1940.
- Paul Haimon, "De weg over de grens", 1958
- Hilde Marijnissen en Anke Raben-Fabels, "De weg over de grens", afstudeerscriptie, 1977.
- Frans Dieteren, "Brood op de Plank", 1983
- W. Sipman, "Agrarische problemen in de gemeente Stein" een artikel uit het Tijdschrift voor economische geografie, 1943
- Dr. Remigius Dieteren O.F.M. en Drs. J.F.R. Philips, "Stein een achterland werd bruggenhoofd", 1962
- Dr. Remigius Dieteren O.F.M., "Grondbeleid en volkshuisvesting in de Mijnstreek", 1964

De Eykskensweg

H. Rouvroye, sectie geschiedenis en genealogie.

De Eykskensweg was eeuwen lang de kortste verbindingsweg tussen Elsloo en Geulle.

De oorzaak hiervan was het verbod van de heren van Elsloo om anders dan te voet gebruik te maken van een pad dat via het kasteel richting Geulle liep. Transporten met karren moesten via de Eykskensweg of via een omweg over Beek plaatsvinden.

Door de slechte financiële toestand van de gemeentekas werd het onderhoud der wegen beperkt tot de meest gebruikte wegen en paden en zelfs hierover klaagde Elsloo's burgerij bijna constant bij het gemeentebestuur.

De Eykskensweg genoot bij het Elsloo'se gemeentebestuur geen populariteit, omdat de weg door zijn gemeentenaren weinig werd gebruikt en een grote lengte had, wat het onderhoud duur maakte. Bovendien was elke stevige regenbui voldoende om de weg praktisch onberijdbaar te maken, zeker onder winterse omstandigheden.

In 1908 was de situatie dermate slecht dat de burgemeester van Geulle zijn ongenoegen kenbaar maakte aan het gemeentebestuur van Elsloo via een brief van 1 Juli 1908, die we in zijn geheel overnemen.

"Andermaal werd mij geklaagd over de verbinding tusschen Geulle met Elsloo; en naar mijne bescheiden meening met alle reden.

De eenige weg (?) tusschen die gemeenten, de z.g. Eykskensstraat is toch in vele dagen van het jaar geheel onmogelijk, - en voor eene geladen kar, althans in zuidelijke richting - altijd - uiterst lastig - te gebruiken; door volslagen gebrek aan onderhoud doet hij denken aan de baan waarlangs de karavanen sinds eeuwen heeten op te trekken naar het graf van den Profeet, of aan die welke ons voorgesteld worden bestaan te hebben, bij de oervolken in prehistorische tijden.

Het is dan ook (gelukkig) eenig in Limburg - wellicht in Nederland - dat twee buurten slechts een gewoerschoot van elkander verwijderd, gescheiden door - om in trantaal te spreken - een niet geaccidenteerd terrein, elkander den meesten tijd niet met een ledige - met een geladen kar nimmer, kunnen bereiken, tenzij langs een omweg als daar is: Catsop - station Beek /Elsloo - Scheerhuis Geulle. Aangenaam zal het zijn van Uw bestuur te vernemen: zijn oordeel

1) omtrent de verbinding - generaliter - van onze beide gemeenten onderling.

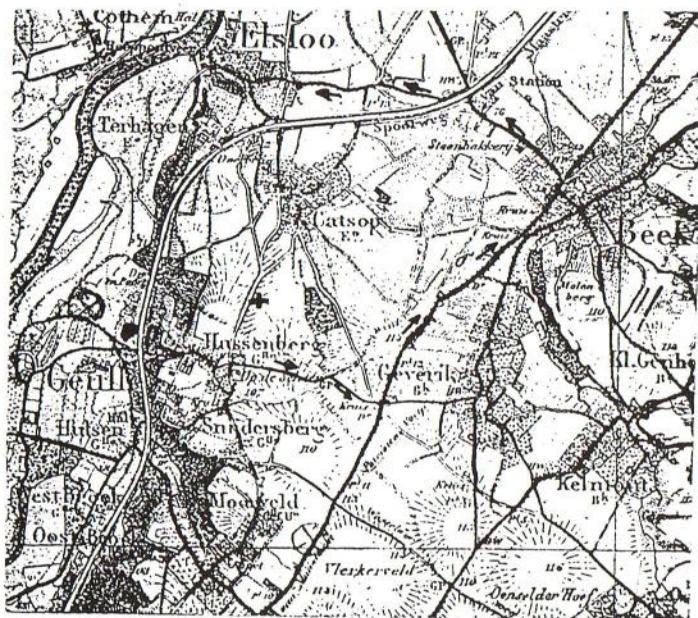

2) Eventualiter omtrent de mogelijke making der genoemde Eykskensstraat. (liefst niet à la tram N.V.).

De Burgemeester van Geulle

Met de laatste opmerking bedoelde de burgemeester de trage gang van zaken bij de realisatie van een net van tramlijnen in Limburg, waarin de gemeenten geld hadden geïnvesteerd met de gedachte dat een der geplande lijnen via Geulle en Elsloo zou lopen. De tramwegmaatschappij liet Geulle en Elsloo na veel heen en weer gepraat weten dat beide plaatsen niet in aanmerking zouden komen voor een tramaansluiting vanwege het geaccidenteerd terrein. Overigens ging de hele geplande noord-zuid verbinding van de tramwegmaatschappij niet door.

De Eykskensweg werd uiteindelijk - na tachtig jaar - verbeterd door de aanleg van de "bovenweg". Overigens werd het belang van de weg steeds kleiner na het gereedkomen van het Julianakanaal, met aan iedere kant een verbindingsweg van Geulle naar Elsloo.

Kaartje uit circa 1900.

+ = Eykskensweg; omweg → →

Klokjes

Antoinette Duijsters, sectie geologie

Klokjes (*campanula*) zijn planten die opvallen door hun mooie bloemen. Daarom zijn ze altijd geliefd geweest bij de mens, ondanks dat ze geen praktische noch een magische toepassing hebben. In Stein en omstreken komen drie soorten voor. Twee, het Rapunzelklokje (*Campanula rapunculus*) en het Grasklokje (*Campanula rotundifolia*), in grazige gebieden die niet teveel bemest of bespoten worden, o.a. de dijken van het Julianakanaal en enkele plekjes in het Maasdal. Nummer drie, het Ruig klokje (*Campanula trachelium*) vinden we in het Bunderbos. Hun opvallendheid, aantrekkelijkheid en de eisen die ze aan hun standplaats stellen, hebben er toe geleid dat ze op het Grasklokje na zeldzaam geworden zijn. Daarom zijn in Nederland alle *campanulas* wettelijk beschermd; dit houdt in dat ze niet geplukt of uitgestoken mogen worden.

Rapunzelklokje

Rapunzelklokje

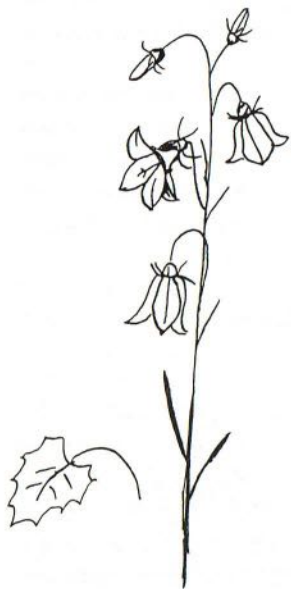
Het Rapunzelklokje is een middelhoge, meestal tweejarige plant. Het eerste jaar vormt ze een rozet; in het tweede jaar vormt ze een bloeistengel, die na het rijpen van de vruchten afsterft. Het is dus van groot belang dat ze vruchten kan vormen. Bij sterke pluk, te vroeg maaien, of te sterk begrazen verdwijnt de plant. Dit geldt in iets mindere mate voor de andere klokjes die overblijvende planten zijn, maar ook deze moeten zich regelmatig door zaad kunnen vernieuwen. Klokjes moeten bestoven worden. Dit gebeurt voornamelijk door bijen.

De bladeren hebben een zwak gekartelde, enigszins golvende rand. De rozetbladeren zijn spatelvormig en in een steel versmald, de stengelbladeren zijn lancetvormig. De bloemen staan in een vrij losse pluim; ze hebben opgerichte kelkklappen en een vrij diep gespleten violette kroon, met een middellijn van een tot twee centimeter. De zaden komen vrij door gaatjes aan de top van de doosvrucht.

Rapunzelklokje is een plant van Zuid-, Midden- en Oost-Europa en West-Azië; de grens loopt door Nederland. Vandaar dat het plantje alleen voorkomt in

Zuid- Limburg en de zuidoostelijke rivierdalen. Het plantje staat bij voorkeur op grazige plaatsen en in de zoom van struwelen op een vrij droge, lichte, humushoudende, matig voedselrijke en vaak kalkhoudende grond, b.v. zandige klei, löss en kalkgrond. Vroeger werd in sommige streken de wortel wel gegeten (rapunculus betekent raapje). Campanula betekent letterlijk klokje.

Grasklokje

Grasklokje is een plant van min of meer droge grazige plaatsen, op lichte minerale grondsoorten.

Grasklokje

Het Grasklokje is een laag tot middelhoog plantje. De kleine rozetbladeren zijn ongeveer rond met een hartvormige voet (rotundifolia betekent: met ronde bladeren). De stengelbladeren zijn lancetvormig en de hogere stengelbladeren staan ver uiteen en zijn lijnvormig.

De naam Grasklokje slaat op de vorm van deze bladeren, die op gras lijken. De knikkende bloemen staan in een losse pluim en hebben een middellijn van een tot twee centimeter. De kleur is variabel en moeilijk te beschrijven, meestal tussen middel- en donkerblauw met een weinig violet. De zaadjes komen door gaatjes aan de voet van de doosvrucht vrij.

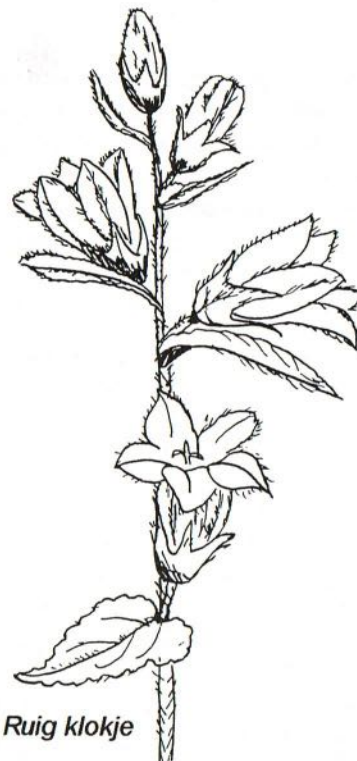
Het Grasklokje komt in de koude en gematigde streken van Europa voor. In Nederland is het plantje algemeen in Zuid-Limburg, de pleistocene zandgronden en de aansluitende rivierdalen.

Zeldzaam is het in Zeeland en de duinstreek. Het

Ruig klokje

Het Ruig klokje is een hoge, borstelig behaarde zomerbloeier. De stengel heeft scherpe lengteribbels. De rozetbladeren, die tijdens de bloei nog aanwezig zijn, en de onderste bladeren zijn netelachtig (hierdoor wordt de niet bloeiende plant wel eens voor een brandnetel aangezien).

De voorover niigende bloemen zijn beperkt in aantal in een tros of een pluim. Ze hebben opgerichte, lancetvormige kelkslippen. De bloemkroon is blauw-violet en twee tot vier centimeter in doorsnee; van binnen is zij met lange haren bezet. De knikkende ruw behaarde doosvrucht opent zich met gaatjes bij de

Ruig klokje

voet. Het Ruig klokje komt voor in Zuid-, Midden- en Oost-Europa, het Atlasgebied en West- en Midden-Azie. In Nederland is het alleen in het zuiden en oosten inheems.

Alleen in Zuid-Limburg is het nog in redelijke aantallen aan te treffen, in andere plaatsen is het verdwenen of zeldzaam geworden.

Het Ruig klokje is een bosplant van bossen op een lichte, losse vochthoudende en meestal kalkhoudende grond. Het verdraagt veel schaduw; alleen op heel donkere plekken kwijnt het weg.

Optimaal groeit het op open plekken of langs paden (hierdoor worden er in het Bunderbos nogal wat onder de voet gelopen).

Door te veel licht wordt de plant spichtig. De achteruitgang is te verklaren uit de volgende redenen: allereerst de veran-

dering in het bosbeheer, het staken van de hakhoutcultuur, waardoor er te weinig open plekken ontstaan, de strooiselophoping in de hellingbossen en de inspoeling van meststoffen uit het omliggende terrein. Hierdoor wordt het Ruig klokje verdrongen door ruigte kruiden o.a. de Grote brandnetel.

Het Ruig klokje groeit samen met andere min of meer zeldzame bosplanten zoals Eenbes, Grote keverorchis, Slanke sleutelbloem, Gele dovenetel, Boskortsteel (een gras) en Robertskruid.

Literatuur: Nederlandse oecologische flora deel 4.

Tekeningen: A. Duijsters.

De burcht in de Maas bij Elsloo

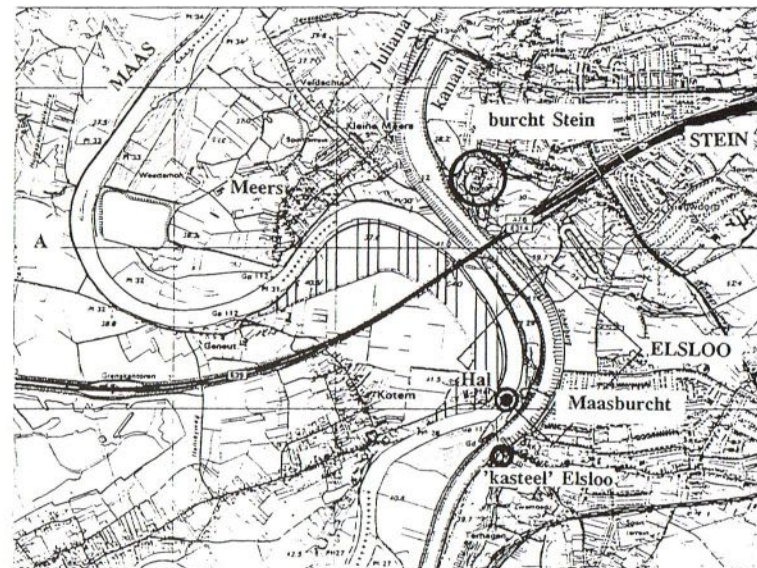
W.P.A.M. Hendrix

We het 'Kasteel Elsloo' bezoekt in de plaats met dezelfde naam, zal eerder onder de indruk raken van de prachtige omgeving waarin het is gelegen dan van het bouwwerk zelf. Dit zal met name diegene overkomen met gevoel voor en besef van historie; het zal in mindere mate gelden voor de gemiddelde consumptieve toerist. Het gebouw dat momenteel doorgaat voor kasteel Elsloo is eigenlijk het verbouwde 'Panhuis', ofwel de brouwerij van de heerlijkheid Elsloo. In dat opzicht is het huidige gebruik als restaurant en hotel zeer toepasselijk. In 1641 huwde de graaf van Arberg, Nicolaas d'Arberg, met Olympia, erfdochter van Elsloo en vond zijn kasteel gedeeltelijk door de Maas weggespoeld en in onbewoonbare toestand. Hij verbouwde het oude Panhuis tot een kasteelachtig onderkomen (Beckers 1947). Het oorspronkelijke kasteel Elsloo, beter aangeduid met de burcht Elsloo, lag dus in het winterbed van de Maas. Hier lag ook het eigenlijke dorp Elsloo met kerk, boerderijen en een watermolen, de Scharremolen, op de eveneens verdwenen beek de Roeschert. Voor bewoning werd de dalvlakte van de Maas bij Elsloo steeds minder geschikt en na verloop van tijd kwam het dorp teruggetrokken op de hoger gelegen Maasberg te liggen. Stroombedverplaatsingen van de Maas, die eeuwen geleden begonnen, hebben vrijwel alle sporen van het oorspronkelijke Elsloo uitgewist. De bouwresten van de burcht Elsloo, die momenteel veelal onder water op de huidige Maasbedding liggen, hebben hun geheim slechts voor een klein deel prijs gegeven. Onlangs geplande rivierwerken kunnen mogelijkheden bieden voor onderzoek van de Maasburcht en misschien ook voor inrichting van het betreffende terrein. In figuur 1 is de ligging van de Maasburcht in zijn omgeving weergegeven en zijn de locaties aangegeven die in dit artikel zijn genoemd.

De Aschlo-kwestie

Sinds mensenheugenis is bekend dat er bouwresten van een kasteel of burcht in de Maas bij Elsloo aanwezig zijn. Verdrongen of verzonken gebouwen zoals kastelen, kerken of kapellen hebben door de tijden heen sterk tot de verbeelding gesproken en doen dat nog steeds. Ze spelen een niet onbelangrijke rol in veel mythen, sagen en legenden, ook buiten onze gewesten. De algehele interesse is met name aanwezig als aan dergelijke plaatsen belangrijke historische gebeurtenissen zijn verbonden, met bijbehorende onopgeloste raadsels. Zo ook de voormalige burcht te Elsloo, nu op de bodem van de Maas.

Het betreft hier de zogenaamde Aschlo-kwestie: de discussie over de locatie van het Noormannenkamp te Elsloo of te Asselt bij Roermond. Uit historische kronieken en annalen weten we dat rond het jaar 880 de Noormannen, onder aanvoering van Godfried en Siegfried, onze streken overvielen en in de jaren 881 en 882 de vesting Aschlo of Ascloha aan de Maas als winter-kwartier betrokken. De benaming 'Aschlo' gebruik ik in navolging van Beckers (1947) want deze naam wordt gebruikt in een oorkonde van keizer Arnulf uit het jaar 888.

1. Topografisch overzicht van de Maasburcht. A: de locatie van de Noormannenkamp volgens Mestdagh (1989). Kader: ligging van het blokdiagram (fig 11). Verticale arcering: te ontgraven gebied in het kader van het Deltaplan Grote Rivieren.

Een zeer gewaardeerde bron vormen de Annalen van Fulda waarin de benaming 'Ascloha' wordt gehanteerd. Naast deze twee meest oorspronkelijke benamingen worden o.a. Asloa, Aschloa, Ahslon, Aslon, Ascaloha, Haslon, Haslion, Hasloa, Haslac en Haslou door annalen en kronieken weergegeven. In de loop van de geschiedenis zijn aan deze reeks nog een aantal schrijfwijzen toegevoegd. De kronieken vermelden dat deze vesting gelegen was aan de

Maas op 14 mijlen afstand van de Rijn en dat van hieruit steden en kloosters in de wijde omgeving werden geplunderd o.a. Maastricht, Tongeren, St.Truiden, Aken, Neuss, Keulen, Bonn, Prüm, Malmédy, Stavelot, Koblenz en Trier. Sinds Bollandus of Jan Bolland (1596-1665) bestond bij de historici consensus over de locatie van dit Aschlo. Allen vermelden dat dit Noormannenkamp nabij Elsloo aan de Maas aanwezig moet zijn geweest (o.a. Ernst 1837, Welters 1873, zie ook Beckers 1947 en Munsters 1947). Tot eind twintiger jaren Holwerda op basis van archeologisch onderzoek de locatie van dit kamp in Asselt aan de Maas boven Roermond meende te moeten plaatsen (Holwerda 1930). De strijd tussen voorstanders van Elsloo en van Asselt was ontbrand en is, ofschoon ze aanzienlijk is geluwd, nog niet beëindigd. Het is niet de bedoeling de gevoerde (woorden)strijd hier uitgebreid te beschrijven. Wie zich in deze kwestie verdiept zal constateren dat de discussie zich toespitst op afleidingen en herleidingen van plaatsnamen. Schrijnemakers (1981) geeft van de gevoerde pro- en contra-argumentatie een aardig overzicht. De gevolgde toponymische benadering wordt echter bemoeilijkt door lokale uitspraak, versprekingen, vergissingen, leesfouten en schrijffouten en het is de vraag of ze ooit tot de oplossing van de Aschlo-kwestie zal leiden. Kan men na ruim 1000 jaar met behulp van een toponymische benadering nog eenduidige bewijzen voor de locatie van Aschlo verkrijgen? De kronieken, annalen en andere documenten uit die tijd zijn schaars en ook niet eenduidig voor wat betreft exacte geografische bepalingen en gebruikte afstandsmaten. Ook de uitgangspunten in de discussie verschillen omdat de oude documenten niet dezelfde naamgeving hanteren o.a. Aschlo, Ascloha, enz. Holwerda gebruikt in dit verband de benaming Ascloa als 'grootste gemene deler' van de vele verschillende namen, dus een gekunstelde naam die de lijst alleen maar langer maakte. Munsters (1947) heeft getracht de verschillende schrijfwijzen van de plaats waar het noormannenkamp heeft gelegen samen te vatten in de titel van zijn uitvoerig artikel:

(H)AS(C)LO(H) ?

Waar de geschreven geschiedenis geen uitkomst meer biedt, rest ons alleen het archeologisch onderzoek. Een dergelijk onderzoek heeft in de jaren twintig te Asselt plaatsgevonden. Holwerda, die dit onderzoek verrichtte, meent daar de resten van een Karolingische curtus met Noormanneninvloed te hebben gevonden (Holwerda 1930). Te Elsloo is men nooit zover gekomen en zijn de resten van de burcht in de Maas maar op beperkte wijze onderzocht. Dit is echter niet zo verwonderlijk omdat archeologisch onderzoek in een rivier geen gemakkelijke opgave is. Desondanks zijn verschillende opmetingen van de

bouwresten verricht, voorzover dat mogelijk was. Deze opmetingen werden van Nederlandse zijde uitgevoerd op persoonlijk initiatief en van Belgische zijde tevens door de verantwoordelijke instanties. Aangetekend moet worden, dat de betreffende onderzoekers van de Maasburcht in de Aschlo-kwestie doorgaans pro-Elsloo waren en dus de Maasburcht in verband brengen met het noormannenkamp. Tevens moet opgemerkt worden dat dateringen van de bouwresten geen uitsluitel hoeven te geven in de Aschlo-kwestie. Indien de bouwresten van de Maasburcht namelijk niet teruggaan tot 880 of vroeger, hoeft dit niet te betekenen dat de vesting Aschlo niet te Elsloo was gelegen. Er kunnen namelijk voorgangers hebben gelegen. Afgezien van de vraag of de Aschlo bij Elsloo lag, de bouwresten in de Maas zijn nog steeds met zoveel raadsels omgeven dat diepgaander onderzoek noodzakelijk is. Dit is met name het geval in deze tijd waarin voor de Maas ter plaatse maatregelen worden voorzien ter bestrijding van hoogwateroverlast in het kader van het Deltaplan Grote Rivieren.

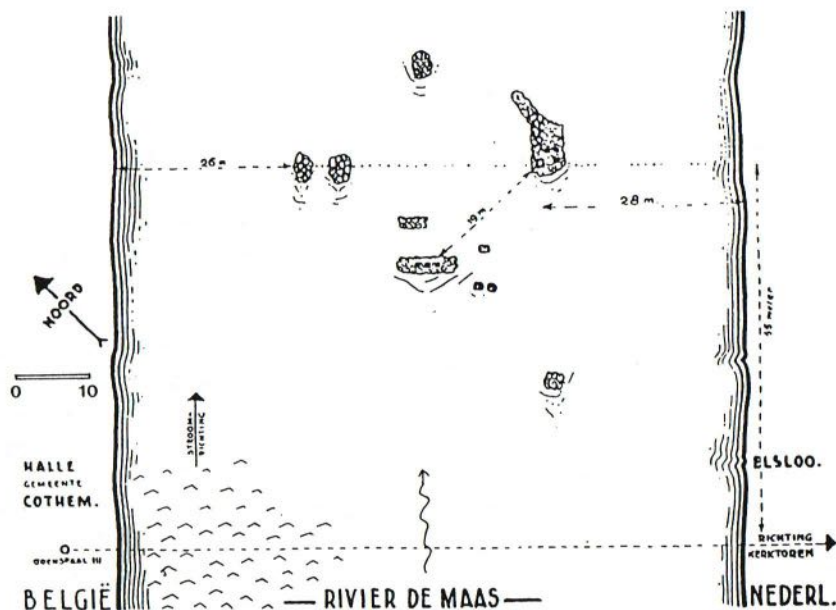
2. Opmetingen van Maasburcht door J.H. Beckers in 1947.
Op de achtergrond de buurtschap De Hal (privécollectie familie Beckers).

Veldonderzoek

Sinds mensenheugenis kan men bij lage waterstand van de rivier de bouwresten van de Maasburcht in de stroom van de Maas zien, met name in droge

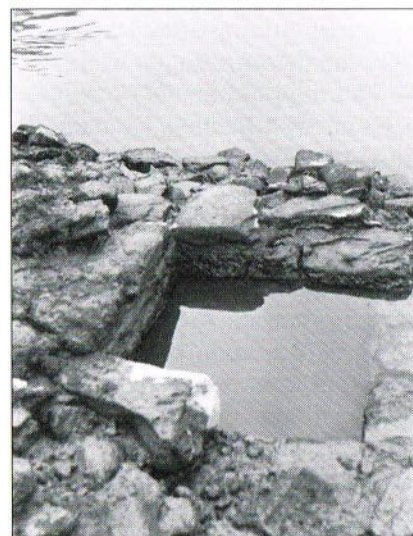
zomers zoals in de afgelopen jaren. Dit was ook het geval in 1947 en deze gebeurtenis bracht de onderzoekers van Nederlandse en Belgische zijde in beweging. J.H.Beckers, arts te Beek, verrichtte in 1947 de eerste opmetingen van de bouwresten, vanuit een bootje (Beckers 1948; zie figuur 2 en 3). Van Belgische zijde is het de kanunnik dr.J.Coenen, die eveneens in een bootje de bouwresten van dichtbij bekeek in september 1947. Naast zijn bevindingen beschrijft hij ook zijn eerste ontmoeting met J.H.Beckers nabij de Maasburcht, waarvan hij vermeldt dat die reeds enkele weken eerder was begonnen met het verrichten van waarnemingen ter plaatse (Coenen 1947).

3. Kaart op basis van de metingen van J.H. Beckers (1947). Grens spaal 111 op de Belgische oever is tijdens het hoogwater van 1993 uit gespoeld en is daarna ca 30 m in noordoostelijke richting verplaatst.

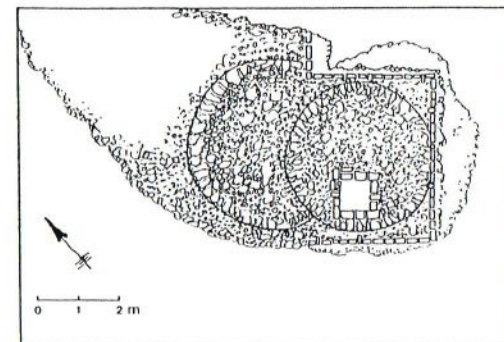
Eind jaren vijftig en begin jaren zestig stond de Maas weer zo laag dat de burchtresten boven water kwamen. In 1959 werd door de Belg A. Remans bij zeer lage waterstand, lager dan in 1947, metingen gedaan (Remans 1960; zie figuur 4). In 1961 en 1963 werden pogingen tot onderzoek ondernomen door duikers van de Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis,

die de resten van de Maasburcht op hun beurt in kaart brachten (Munsters 1962). Ondanks deze nieuwe onderzoekstechniek gaf de Maasburcht haar bouwkundige geheimen niet geheel prijs. Het onderzoek werd namelijk bemoeilijkt door de stroming van de rivier en de slechte doorzichtigheid van het Maaswater. Uit 1969 dateren een aantal foto's van de bouwresten bij laag Maaswater, gemaakt door een medewerker van de Rijksdienst voor Monumentenzorg (RM). Op een van deze foto's (figuur 6) zijn pater Munsters M.S.C. en een

5. De put in september 1969

1973 plaats. Van deze opmeting bestaat een tekening (schaal 1:100), gedateerd oktober 1973 en gesignd met V.H. (zie figuur 10). De tekening

4. Detailtekening van het blok met raadselachtige put gemaakt door A. Remans (1959 zie ook fig. 5).

medewerker van de RM, die een meetlint vasthoudt, duidelijk herkenbaar. Bij navraag bleek het een gelegenhedsbezoek te zijn geweest waarbij alleen de grootste blokken bouwresten ten opzichte van elkaar zijn opgemeten. Van documentatie over deze activiteit ontbreekt nog ieder spoor. In 1971 was de Belgische zijde weer aan zet. In september van dat jaar voerde de Nationale Dienst voor Opgravingen van Brussel, onder leiding van A.Matthys, een opmeting uit. Het kaartbeeld (schaal 1:50) geeft de steenzetting van de bouwresten gedetailleerd weer. Deze kaart, opgenomen als figuur 7, is de nauwkeurigste die momenteel bekend is. Helaas ontbreekt op deze kaart een referentiepunt op het land. Een vervolgens van Nederlandse zijde uitgevoerde opmeting vond eind

geeft vlakken weer waarbinnen bouwresten zijn waargenomen. Navraag werd gedaan naar de namen van de onderzoeker(s) en maker(s) van deze kaart, maar deze waren niet meer te achterhalen.

De bouwresten

De bouwresten op de rivierbodem bestaan voornamelijk uit Maaskeien in een sterke mortel en bekapte kalksteenbrokken. Het zijn voornamelijk fundamenteën, maar ook nog opgaand muurwerk met dikten tot enkele meters. Beckers nam in 1947 op 10 plaatsen bouwresten waar (zie figuur 3). Coenen vermeldt dat in september 1947 op 3 plaatsen bouwresten zichtbaar waren; zijn artikel is echter helaas zonder figuren. In 1959 nam Remans 7 bouwresten waar. Uit de

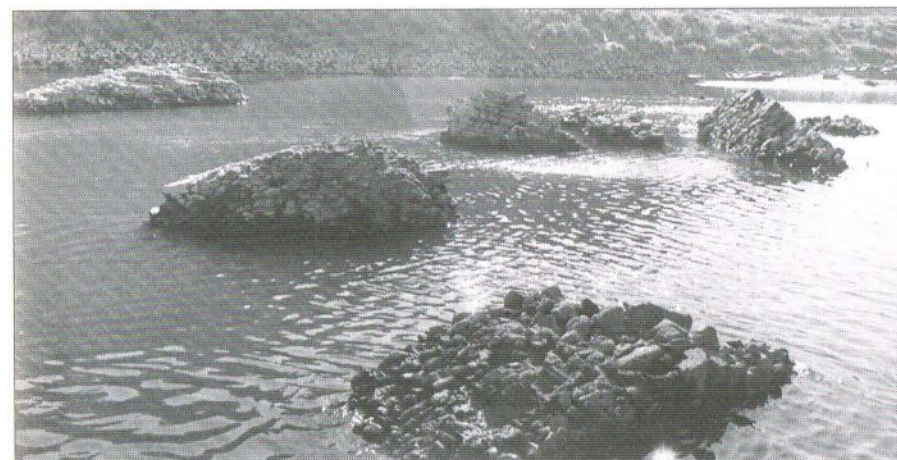
7. Kaart op basis van de opmetingen van A. Matthys in 1971. Afstand in m (Archeologie stichting pater Munsters)

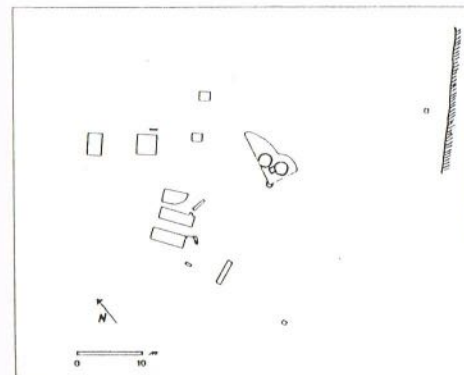
6. A. Munsters M.S.C. en een medewerker van de Rijksdienst voor Monumentenzorg op de bouwresten in 1969.

gedetailleerde opmetingen uit 1971 en 1973 kan men het aantal bouwresten exacter afleiden. Matthys' kaart uit 1971 geeft 11 plaatsen met bouwresten weer (zie figuur 7). Claassen (1972) vermeldt dat eind september 1971 bij uitzonderlijk lage waterstand op 20 plaatsen bouwresten werden waargenomen (zie fig 8). Op de met vraagtekens omgeven kaart uit 1973 worden 14 verschillende vakken met bouwresten weergegeven (zie figuur 10).

Ofschoon genoemde opmetingen niet exact hetzelfde kaartbeeld opleverden, vertonen ze grote overeenkomsten. De verschillen kunnen wellicht worden verklaard door de verschillende waterstanden waarbij gemeten is en de nauwkeurigheid van de gehanteerde meetwijze. In dit verband moet worden opgemerkt dat bij verdere daling van

8. Overzichtsbeeld van de bouwresten gemaakt in oktober 1971

10. Kaart op basis van opmetingen gesigneerd V.H. dd okt 1973. afstand in m. Lijn met arcering rechtsboven is Nederlandse oever (coll. Heemkundever. Maasstreek)

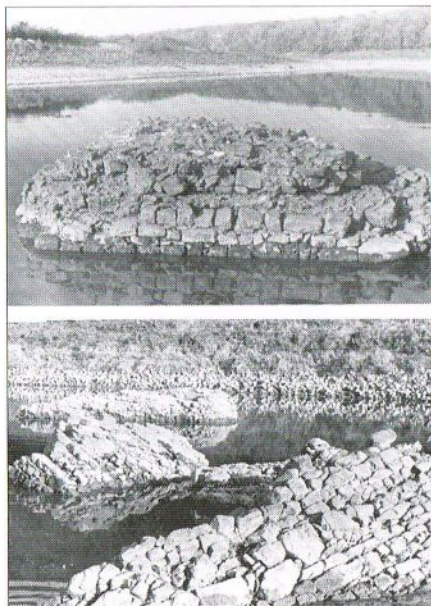
de waterstand van de Maas verschillende bouwresten een geheel kunnen blijken te vormen.

Beckers bepaalde in 1947 een oppervlak van 40 bij 50 m waarbinnen de bouwresten op 10 plaatsen zichtbaar waren. Het is niet duidelijk of de 6 zware bouwstukken, die hij vanaf de Belgische oever door de in het water dringende zonnestralen waarnam, op zijn tekening zijn weergegeven. Matthys' kaart geeft aan dat het gebied met bouwresten een gelijkbenige driehoek vormt met afmetingen van 40 bij 35 m. De kaarten uit 1959 en 1973 geven een vergelijkbaar beeld. Alle kaarten geven een bouwrest weer, die een groot blok vormt waarin een hoekig en diep gat aanwezig is, met de afmetingen van ca. 80 bij 80 cm (zie

figuur 4 en 5). De wanden van dit gat lopen loodrecht naar beneden. Beckers geeft een diepte van 4 m weer, doorlopend tot de voet van het fundament. Hij interpreteerde dit gat als een afvoer van een gemak of ten dienste van het contragewicht van een ophaalbrug. Ook Coenen beschrijft dit gat. Remans vermeldt voor dit gat een diepte van 3.25 m, nagenoeg zo diep als de fundamente zelf en interpreteerde het als een waterput. In het betreffende blok meende Remans de onderbouw van twee torens te herkennen, mogelijk een buitenste torenonderbouw met een diameter van ongeveer 3 m, waartegen een andere onderbouw van een niet geheel ronde toren (zie figuur 4). Claassen (1972) vermeldt dat aanwijzingen werden gevonden voor een enorme toren, die in de dikte een wenteltrap en een put borg. Op de kaart van Matthys (figuur 7) kan men in het betreffende blok cirkelvormige structuren herkennen, die gevormd worden door grote keien. Echter niet zo duidelijk als Remans op een meer stilistische wijze weergeeft (figuur 4). De kaart uit 1973 geeft schematisch in het betreffende blok twee grote, los van elkaar staande cirkels weer. Daarnaast, eveneens schematisch, een driekwart cirkel op een hoekpunt van het blok die op geen van de voorgaande tekeningen is weergegeven en die doet denken aan een hoektoren (figuur 10).

Overigens zijn op de kaarten bouwresten getekend die duiden op muurwerk, afgeijnd met bekapte rechthoekige stenen (zie o.a. figuur 9a en 9b). Beckers vermeldt duidelijk kalksteenbrokken die de indruk maken van zandsteen te zijn. Coenen (1947) beschrijft een uiterst sterke mortel, bestaande uit witgrijze kalk. Tevens geeft hij aan, dat van vermoed meelstof (roggemeel) in de mortel geen spoor te vinden was. De harde mortel wordt door Remans (1960) eveneens omschreven als specie bestaande uit witgrijze kalk, die ook in de

9a en 9b. Duidelijk is de regelmatige steenzetting van fundering of muurwerk te herkennen (okt 1971).

andere muurresten was waar te nemen. De vermelde auteurs verschillen er niet van mening over dat de bouwstukken in de Maas de restanten zijn van de burcht Elsloo. Remans dateert de bouwresten in de 11e-12e eeuw. Munsters (1962) vermeldt dat het metselwerk geen vroegere datering dan de 12e eeuw veroorloofde. Claassen (1972) besluit dat de zichtbare bouwresten wijzen op een ongewoon machtig bouwwerk, waarvan de datering waarschijnlijk beter verschoven kan worden tot de jaren 1100. Deze dateringen werden gebruikt voor de discussie in de genoemde Aschlo-kwestie. Op de beperkte betekenis van de dateringen van de nog aanwezige bouwresten voor de Aschlo-kwestie is reeds in het voorgaande gewezen.

Geschreven geschiedenis

Vanaf het jaar 1111 wordt een heer van Elsloo regelmatig in oorkonden uit de 12e eeuw vermeld. Elsloo behoort dus met Valkenburg en Born tot de oudste heerlijkheden van de Maasgouw. De eerste heer noemde zich Arnold, Arnulf, Arnolfus of Arnoldus, en deze naam droegen vrijwel alle heren uit de eerste dynastie (Munsters 1960). Deze heren moeten een versterkt huis of burcht te Elsloo hebben bezeten. Het vermoeden bestaat, dat in het begin van de 13e eeuw de oorspronkelijke heerlijkheid Elsloo door erfdeling werd gesplitst tussen de gebroeders Arnold en Herman van Elsloo, die vanaf 1202 in talrijke Loonse oorkonden gezamenlijk voorkomen. De oudste, Arnold, volgde zijn vader Arnold op als heer op het voorvaderlijk kasteel en de jongere Herman ontving een ander deel van de heerlijkheid, vermoedelijk dat deel waarin het kerkdorp Stein was gelegen. Eerst Hermans zoon, weerom een Arnold, noemde zich heer van Stein (Munsters 1960 en 1984). Van Herman van Elsloo, de eerste heer van Stein, weten we dat hij rond 1217 op kruistocht vertrok en deelnam aan de veroveringstrijd van Damietta (Egypte). In Elsloo is de oudste dynastie in de mannelijke lijn tussen 1285 en 1290 uitgestorven. De laatste Arnold leefde nog in 1285 en had twee dochters. De oudste dochter Margaretha huwde met Oyst of Otto van Born en had met deze een zoon, Goswinus van Born, die in het jaar 1290 als heer van Elsloo verschijnt (Munsters 1960). De oudste vermelding van een burcht te Elsloo dateert uit het jaar 1329. Guillaume van Julich beleent in een acte uit dat jaar de 'Vorburch von das Schloss zu Elsloo, mit allen seinen Mauern, Turmen, Portzen, Graften, Weyeren, Vorgebäuden und mit allen anderen Vestungen, die dazu gemacht, gebaut oder bevestigt sein.' In een acte van 1361 wordt gesproken van 'die Borch van Elsloo mit Vorburge von de Burg' (Beckers 1947). In zijn 'Chronijk der Landen van Overmaas' vermeldt Treckpoel - of Trepoeels - onder het jaar 1459 een nieuwe kerk te Elsloo met de toevoeging 'Inde die alde kyrcke, die

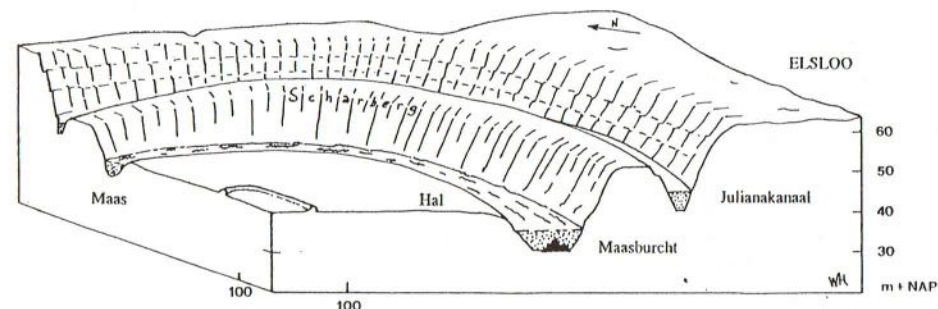
plach te staen er deze nuwe kyrck getymmit waert, die stondt bij der Borch; mer die Mase hadde sy bijnae al te zamen ewech gedreven' (Habets 1870, Beckers 1947, Munsters 1962). Onder het jaar 1505 vermeldt Treckpoels kroniek dat tijdens de Gelders-Brabantse twisten Gelderse soldaten van Roermond naar het Land van Valkenburg (Brabants) kwamen en daar begonnen met het dorp Elsloo plat te branden. Het 'Alde Huyss off vervallen Sloet' brandden ze van binnen geheel uit, zodat er maar weinig meer van over bleef (Habets 1870, Munsters 1962). In 1576 werd het kasteel tegelijk met de Scharremolen weerom in brand gestoken, deze keer door de Spanjaarden die toen onder bevel van Parma Maastricht omsingelden (Beckers 1947). In 1641 bleek het kasteel gedeeltelijk weggespoeld en onbewoonbaar. Zoals reeds vermeld werd daarna het oude Panhuis hersteld en tot kasteel omgebouwd. Munsters (1962) vermeldt dat in het begin van de 17e eeuw in het Maasdal onder Elsloo, aan de voet van de Scharberg, nog uitgebreide landerijen aanwezig waren. Dit blijkt uit processen tussen de heren van Elsloo en van Stein over de Maasbedijking. De heerlijkheid Stein werd, na Elsloo, op haar beurt door de watervloed van de Maas bedreigd. Rond 1626 werd door de heer van Reckheim (Rekem) op de huidige (Belgische) linkeroever van de Maas bedijkingen uitgevoerd. Hierdoor werd de eerder ingezette oostwaartse verplaatsing van de rivier hoogstwaarschijnlijk versneld.

Positionering

De bouwresten in de huidige Maasbedding bij Elsloo behoren volgens de genoemde onderzoekers tot de burcht Elsloo, woonplaats van de heren van Elsloo. De burcht, de kerk, de watermolen en de andere gebouwen lagen in het huidige winterbed van de Maas en vormden tezamen het oorspronkelijke Elsloo. Uit de tekeningen, die gemaakt zijn aan de hand van opmetingen van de bouwresten in de Maas, is een eenduidig beeld van het oorspronkelijke bouwwerk niet te reconstrueren. Het beeld dat door enkele onderzoekers wordt geschetst is een burcht omgeven door water. Een aantal onderzoekers is van mening, dat in de directe omgeving van de burcht de Geul heeft gestroomd, die zorg droeg voor de voeding van de grachten. Hiervoor komen echter ook andere beken in aanmerking zoals de nog aanwezige Slakbeek en de verdwenen Roeschert, de beek waarop de watermolen lag.

Beckers (1948) geeft aan dat de bouwresten in een 3 tot 4 m diepe kuil in de bedding van de Maas liggen. Hij geeft aan dat dit raadselachtige gat mogelijk ontstaan is, en instand wordt gehouden, door draaikolken die bij de bouwresten in de stroming ontstaan. Als kenner van de bijzondere geologische gesteldheid van het gebied wijst hij tevens op mogelijkheid dat dit gat is

ontstaan door doorbraken als gevolg van de aanwezigheid van het tertiaire drijfzand in de ondergrond. Uit de metingen van oktober 1973 volgen gegevens over de diepteligging van de bodem van de Maas ten opzichte van de bovenzijde van de ruïneresten. Dit is af te leiden uit een aantal kladkaartjes die bij de tekening waren gevoegd. De dieptemetingen zijn verricht rond het blok met de torenfundamenten en gat, weergegeven in de figuren 4 en 5. Aan de stroomopwaartse zijden van dit blok bedroeg de diepte 3.20 m tot 3.95 m, aan de stroomafwaartse zijden bedroeg de diepte 1.60 m tot 2.50 m. Deze waarden stemmen overeen met de meetgegevens uit 1947.

11. Blokdiagram waarin de landschappelijke context van de Maasburcht wordt weergegeven (zie kader in figuur 1 voor ligging).

Indien men de ligging van de burcht te Elsloo in haar omgeving nader beschouwt dan valt op dat deze zeer dicht bij de hoge en steile oosthelling is gesitueerd (zie figuur 12). Deze ca. 25 m hoge helling rijst vanuit de Maas op en wordt de Scharberg genoemd. Ze vormt de overgang van het middenteras naar het huidige Maasdal en werd in de dertiger jaren van het achterland afgesneden door de aanleg van het Julianakanaal. Deze helling was nog in het nabije verleden berucht vanwege grote aardverschuivingen, omdat er grondwater uittrad en de met water verzadigde zand- en kleilagen een onstabiele situatie vormden. Bekend is dat hierdoor in historische tijd de helling met tientallen meters naar het oosten is verschoven.

Van Mulken (1949) haalt Bachiene aan (Vaderlandse Geografie dl.V p.1058-1059), die gewaagt van een oeverszakking in de Scharberg op 14 maart 1772. Dit was niet het gevolg van de ondermijnende werking van de Maas maar van het plotseling doorbreken van een geweldige opgestelpte watermassa in de helling. Bachiene spreekt van een 'natuurgewrocht' waardoor de Maas weer

een kans kreeg naar het oosten te dringen. Van Mulken geeft aan zelf in de twintiger jaren van deze eeuw getuige te zijn geweest van eenzelfde oeverver-schuiving in de Scharberg. Klink beschrijft in 1927 de in de pers bekend geworden grondverschuiving bij Elsloo. In een kort artikel met een situatie-tekening, dwarsprofiel en een foto beschrijft hij de grondverschuiving tussen kilometerraai 28 en 30 van de Maas. Over een lengte van 90 m schoof een deel van de relatief steile en begroeide Scharberghelling in de rivier die daardoor werd versmald van 92 m tot 76 m. Het blijkt een nagenoeg horizontale verplaatsing van een gedeelte van de helling te zijn geweest omdat de bomen en struiken verticaal bleven staan, evenals een peilschaal, maar dan ca. 20 m verschoven. Ook bleek de steenzetting van de rechteroever 20 m te zijn verplaatst. Klink merkt nog op, dat ter plaatse van de verschuiving een afgraving van grind had plaats gevonden en dus de druk van de bovengrond was verminderd. Tenslotte geeft hij weer dat 2 à 3 maanden eerder ook een (minder omvangrijke) grondverschuiving had plaatsgevonden ca. 100 m stroomafwaarts. Deze afschuivingen worden ook door Beckers (1947) ver-meld, die als ooggetuige beschrijft dat op een vroege ochtend een serie Canadabomen (populieren) midden in de Maas stonden, in de buurt van de Maasburcht. Deze waren door het aandringende water met de wand van de Scharberg meegesleurd, zoals dat ook een aantal keren gebeurde langs de spoorlijn tussen Elsloo en Bunde.

Oorspronkelijk moet de Maasburcht dus nog dichterbij de Scharberg hebben gelegen. Dit is echter uit strategisch oogpunt een onbegrijpelijke ligging. In een dergelijke situering kon de burcht immers bij belegering gemakkelijk vanaf de nabijgelegen hoogte en helling met projectielen worden bestookt. Daar-naast ging van de instabiele helling een dreiging uit voor het bouwwerk en kon het omringende, beschermend water dichtslibben. In dit verband moet nog nader worden onderzocht, of we hier te maken hebben met een verdrinken of met een verzonken burcht. Munsters (1962) brengt het idee naar voren dat het niet uitgesloten is dat de burcht op een vooruitspringende natuurlijke hoogte was gebouwd en van het achterland door een gracht was gescheiden, vergelijkbaar met de ligging van de burcht te Stein. Hij brengt dit in verband met een schans die daar moet hebben gelegen, die ook door Van Mulken (1947) wordt vermeld.

De dateringen op basis van de onderzochte bouwresten gaan terug tot de 12e eeuw. De burcht Elsloo is de bakermat van de heren van Stein, wier burcht op een afstand van slechts ruim 1 kilometer in noordelijke richting ligt (zie fig. 1). De burcht van Stein, waarvan nog een groot deel als ruïne behouden is, vindt

volgens Munsters (1946) zijn oorsprong in de tweede helft van de 13e eeuw. De relatie tussen beide burchten, die gedurende eeuwen dicht naast elkaar hebben bestaan en elkaar in hun ontwikkeling moeten hebben beïnvloed, verdient in toekomstig onderzoek nadere aandacht.

Terugkomend op de Aschlo-kwestie moet er rekening mee worden gehouden dat de burcht, waarvan de bouwresten in de Maas aanwezig zijn, mogelijk een of meerdere voorgangers kan hebben gehad. Burchten werden doorgaans op plaatsen gebouwd die uit langtijdige ervaring hiervoor geschikt bleken te zijn en dus al een bewoningshistorie kenden. Dat de Maas zich uiteindelijk meester maakte van dit bouwwerk met bijbehorend dorp konden de bouwers ervan niet hebben bevreesd. Dit neemt niet weg dat we hier mogelijk te maken hebben met een plaats met een bewoningsgeschiedenis die teruggaat naar een periode voor de bouw van de burcht. Wellicht moet men zich niet te zeer fixeren op de kleine oppervlakte waarbinnen de bouwresten van de Maasburcht waarneembaar zijn en een bredere kijk op de omgeving ervan werpen. Beckers wees reeds in 1947 op de bijzondere wegen- en verkavelingsstructuur van het westelijk aangrenzende gebied, ten noordoosten van Kotem. Hij was er van

12. Vermoedelijke bouwresten in de westelijke (Belgische) oeverstrook van de Maas nabij de Maasburcht (luchtfoto Airtrek Beek).

overtuigd, dat in dit gebied de Karolingische Palatium regis te Aschlo was gelegen, ook wel Asloa (860) en Aschloa (882) genoemd.

Een toponiem als Halle of De Hal verdient in relatie tot de Maasburcht in vervolgstudies meer aandacht. Coenen (1947) duidt dit toponiem aan met 'den beteekeenisvollen naam'. Overigens is van de linker Maasoever nabij de Maasburcht een luchtfoto bekend, opgenomen als figuur 12, waarop in de randzone van het zomerbed duidelijk resten van gebouwen zijn waar te nemen. Mestdagh (1989) verrichtte onderzoek naar Noormannenkampen of -vestingen met een bredere geografische benadering, waarbij hij uitging van bepaalde structuren van deze vestingen. Aan de hand van de verkavelingsstructuur en de wegenstructuur meent Mestdagh de Noormannenvesting Aschlo te kunnen situeren nabij Maasmechelen, op circa 3 km afstand van de Maasburcht in westelijke richting (zie A in figuur 1). Indien men ervan uitgaat, dat met Aschlo een groter gebied in het huidige Maasdal werd aangeduid, dan is Mestdaghs hypothese de moeite waard nader te worden onderzocht. Deze bredere benadering volgde Beckers ook reeds. Mestdagh geeft zelf al aan dat archeologisch onderzoek zijn hypothese kan bekrachtigen dan wel kan weerleggen. Hiermee sluit hij aan bij het advies dat Beckers (1947) aan de twijfelaar van zijn conclusies gaf. Inmiddels is meer bekend over de structuur van Vikingvestingen door onderzoek in o.a. Denemarken (zie Olsen 1979). Deze kennis kan worden aangewend bij het onderzoek naar sporen van een Noormannenkamp in onderhavig gebied.

Toekomst

Men zal zich afvragen wat de gevolgen zijn geweest van de erosieve krachten van het stromende Maaswater op de restanten van de Maasburcht, onder andere door de hoge Maasafvoeren van eind 1993 en begin 1995. Uit vergelijking van de kaart uit 1947 (Beckers) met die uit 1973 (Anonymus) blijkt dat in dit tijdsbestek van ruim 25 jaar de ligging van de oostoever ten opzichte van de Maasburcht nauwelijks veranderd is. Welke wijzigingen de bouwresten op de rivierbedding in de loop der jaren hebben ondergaan is nog niet bekend. Dit geldt ook voor de rivierbedding zelf, met name in de directe omgeving van de bouwresten. Wellicht dat vergelijking van lodinggegevens van dit traject van de Maas inzicht kan bieden. Deze metingen van de hoogteligging van de rivierbodem worden reeds gedurende lange tijd periodiek verricht. Ook kan men zich afvragen, of de bouwresten door de grote hoeveelheden chemicaliën in het Maaswater in de afgelopen decennia zijn aangetast.

In het kader van het Deltaplan Grote Rivieren worden ook voor het onderhavig traject van de Maas maatregelen voorzien ter bestrijding van de overlast door

hoogwater. Het buitendijkse gebied aan Belgische zijde, tussen De Hal en Geneut en van de dijk tot de Maasoever, heeft men bestemd voor zomerbedverbreding (zie fig. 1). Op dit traject liggen de restanten van de Maasburcht. Dit betekent dat hier de bodem moet worden ontgraven en er dus mogelijkheden voor archeologisch onderzoek ontstaan. Door een uitgekiend ontwerp kan men zelfs het gedeelte waarbinnen de bouwresten aanwezig zijn voor het merendeel van het jaar droogleggen. Wellicht dat het nodig zal zijn de bouwresten te stabiliseren. Het zou een enorme historisch-educatieve aanwinst betekenen voor het hele Nederlands-Belgische Maasland, een getuige van het enorme rijke verleden van dit gebied. Daarnaast ontstaat op deze wijze een trekpleister voor bezoekers uit de verre omtrek.

Vermeld dient nog te worden dat de resten van het kasteel of de burcht in de Maas voorkomen op de lijst van rijksmonumenten in de gemeente Stein. Het historisch belang ervan wordt door het toekennen van deze status benadrukt. Mogelijk dat op basis van de status 'rijksmonument' gelden voor onderzoek en terreininrichting beschikbaar komen. De Maas vormt hier de grens tussen Nederland en België. De exacte ligging van deze landsgrens wordt gevormd door de thalweg: de lijn die de laagste punten in de rivier met elkaar verbindt. Vanwege deze bijzondere ligging kunnen waarschijnlijk specifieke subsidiebronnen worden aangeboord, indien het internationale karakter van het project wordt benadrukt.

De kans die momenteel aanwezig is voor onderzoek en inrichting dient men aan te grijpen. Het lijkt me een fraaie uitdaging voor de Belgische en Nederlandse onderzoekers dit archeologisch project gezamenlijk uit te voeren. Misschien kan een dergelijk onderzoek dusdanig worden verbreed, dat het ook meer licht zal brengen in de schemerige Aschlo-kwestie.

Literatuur

- Beckers, H.J. 1947 Elsloo of Asselt. Publications S.H.A.L. 78-82 1942-1946.
Beckers, H.J. 1948 Bouwresten in de Maas tegenover Elsloo. De Maasgouw jrg.67 (1948).
Claassen, A. 1970 Van mottoren tot kasteel. Publicaties van het provinciaal gallo-romeins museum te Tongeren nr.14. Tongeren.
Claassen, A. 1972 Verspreiding van het vroegere burchttype in Limburg. In: E.Warlop, W.Janssen, J.G.N.Renaud & E.H.A.Claassen, 1972. Middeleeuwse burchten. Publicaties van het provinciaal gallo-romeins museum te Tongeren nr.17. Tongeren.

Coenen, J. 1947 Het verzonken kasteel tussen Kotem en Elsloo. Limburg jrg.27. Maaseik.

Ernst, M.S.P. 1837 Histoire du Limbourg.

Habets, J. 1870 Chronijk der Landen van Overmaas en der aangrenzende gewesten door eenen inwoner van Beek bij Maastricht. Publications S.H.A.L. tome VII.

Holwerda, J.H. 1930 Ascloa. Oudheidkundige Mededelingen Leiden XI.

Ketelaar, F.C.J. 1962 De Heren van Elsloo. Publicatie oudheidkundig onder-wateronderzoek te Elsloo, 1961; I.Archiefonderzoek. Fibula jrg.3.

Klink, D.J. 1927 Grondverschuivingen bij Elsloo (Limburg) De ingenieur XLII.

Mestdag, M. 1989 De Vikingen bij ons. Stichting Mens en Cultuur. Gent.

Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 1994 Onderzoek watersnood Maas. Hoofdrapport De Maas Meester.

Mulken, L. van 1949 Enige gegevens over de vroegere loop van de Maas bij Elsloo. De Maasgouw, jrg.68.

Munsters, A. 1946 Kasteelgids Stein

Munsters, A. 1947 (H)AS(C)LO(H) ? De Maasgouw jrg.66 (1947).

Munsters, A. 1960 Elsloo, de heerlijke. De Bronk 7 (1959-1960).

Munsters, A. 1962 Een verdronken kasteel. Natuurhistorisch maandblad jrg.51.

Munsters, A. 1984 Damietta, het grote avontuur van Herman van Elsloo, eerste heer van Stein (1202-1223). Het Land van Zwentibold V.

Olsen, O. 1979 Die geometrischen dänische Wikingerburgen. Burgen aus Holz und Stein. Schweitzer Beiträge zur Kulturgeschichte und Archäologie des Mittelalters Band 5. Olten.

Remans, A. 1960 Noormannen te Elsloo ? De Bronk 7 (1959-1960).

Schrijnemakers, M.J.H.A. 1981 De noormannen in Ascloa. Limburg van Mook tot Eijsden, Jaarboek 1981.

Ven, D.J. van der 1948 Asselt aan de Maas. Eindhoven.

Welters, H. 1873 De Noormannen te Elsloo. Publications S.H.A.L., deel X.

Westhovens, M. 1988 De Zin van het Donkere Water.

Dit artikel is eerder verschenen in Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold XVI (1996).

Recentelijk is in Publications 132 door J.G.C. Venner en J.H.M. Verlinden nader ingegaan op de ligging van het Noormannenkamp Ascloa en de hiermee in verband gebrachte archeologische vondsten te Asselt.

Deze publikatie kwam mede tot stand door de steun van:

J. L'Ortye, transportbedrijf BV, Hoensbroek

Brillen oogmeting en contactlenzen Haan optiek V.O.F., Stein

V.O.F. Juwelier Martin Mols, Stein

Assurantiekantoor Jack Reijnders, Beek

Van Lankeren Tuinarchitectuur, Stein

Notariskantoor Poeth & Voncken, Stein

Administratiekantoor Smeets, Meers

EP Jack Waayen, Stein

Bours Timmerfabriek en Keukencentrum, Elsloo

Budé, Beek

Uitvaartcentrum Daemen BV, Elsloo

Bloemenmagazijn de Koning, Stein

Decker-Jacobs Kwekerijen, Elsloo

Restaurant François, Stein

Videoregistratie Gobbels, Geleen

GTI Mechanical, Geleen

Installatiebedrijf G. Jacobs, Elsloo